

A teal-tinted photograph of a person standing and holding a bowl of snacks, with two other people sitting on the floor in front of them. The background shows bookshelves filled with books, suggesting a library or classroom setting.

INSTITUT FOR
MENNESKE
RETTIGHEDER

UDDANNELSE

STATUS 2013

UDDANNELSE

STATUS 2013 UDDANNELSE

Dette kapitel er en del af Institut for Menneskerettigheders rapport 'Menneskerettigheder i Danmark, Status 2013'. Rapporten behandler udvalgte menneskeretlige emner og giver anbefalinger til forbedring af menneskeretsbeskyttelsen i Danmark.

Rapporten behandler emner om gennemførelse af menneskeretten, asyl, børn, databeskyttelse, frihedsberøvelse, handicap, køn, magtanvendelse, menneskehandel, race og etnisk oprindelse, religion, retfærdig rettergang, statsborgerskab, uddannelse, udvisning og udlevering, væbnet konflikt, ytringsfrihed og ældre.

Rapporten kan læses i sin fulde længde på instituttets hjemmeside, www.menneskeret.dk. Der findes også et sammendrag af rapporten, i trykt form og på hjemmesiden. Rapporten vil løbende blive udbygget, og instituttet modtager gerne kommentarer på statusrapport@menneskeret.dk.

© 2013 Institut for Menneskerettigheder
Danmarks Nationale Menneskerettighedsinstitution

Wilders Plads 8K
1403 København K
Telefon 3269 8888
www.menneskeret.dk

Institut for Menneskerettigheders publikationer kan frit citeres med tydelig angivelse af kilden.

Vi tilstræber, at vores udgivelser bliver så tilgængelige som muligt. Vi bruger f.eks. store typer, korte linjer, få orddelinger, løs bagkant og stærke kontraster. Vi arbejder på at få flere tilgængelige pdf'er og letlæste resumeer. Læs mere om tilgængelighed på www.menneskeret.dk.

INDHOLD

1	OVERBLIK	5
1.1	INDHOLD OG AFGRÆNSNING	5
2	DEN INTERNATIONALE RAMME	6
2.1	FLERE KONVENTIONER SIKRER BESKYTTELSE	6
3	DEN NATIONALE RAMME	10
3.1	FOLKESKOLELOVEN	10
3.2	UNGDOMSUDDANNELSER	11
3.3	VIDEREGÅENDE UDDANNELSER	12
4	HER KAN MENNESKERETTIGHEDERNES STYRKES I DANMARK	13
4.1	INKLUSION	13
4.1.1	DEN MENNESKERETLIGE BESKYTTELSE	13
4.1.2	DANSKE FORHOLD	14
4.1.3	ANBEFALINGER	16
4.2	TILGÆNGELIGHED	16
4.2.1	DEN MENNESKERETLIGE BESKYTTELSE	17
4.2.2	DANSKE FORHOLD	17
4.2.3	ANBEFALINGER	18
4.3	UNDERVISNING I MENNESKERETTIGHEDER I FOLKESKOLEN OG PÅ LÆRERUDDANNELSEN	18
4.3.1	DEN MENNESKERETLIGE BESKYTTELSE	19
4.3.2	DANSKE FORHOLD	21
4.3.3	ANBEFALINGER	23
	SLUTNOTER	24

FORKORTELSER

AKF	Anvendt Kommunal Forskning
DPU	Institut for Uddannelse og Pædagogik
ECRI	Europarådets Komité mod Racisme og Intolerance
EMD	Den Europæiske Menneskerettighedsdomstol
EMRK	Den Europæiske Menneskerettighedskonvention
EU	Den Europæiske Union
FN	De Forenede Nationer
SFI	Det Nationale Forskningscenter for velfærd
STU	Særligt tilrettelagt ungdomsuddannelse
ØSKR	FN's konvention om økonomiske, sociale og kulturelle rettigheder

1 OVERBLIK

1.1 INDHOLD OG AFGRÆNSNING

Dette kapitel behandler nogle af de udfordringer, som Danmark i dag står over for i forhold til at sikre adgangen til uddannelse. Det drejer sig blandt andet om udfordringer i forbindelse med inklusion og tilgængelighed for børn og unge med funktionsnedsættelser. Kapitlet vedrører desuden indarbejdelse af menneskerettigheder i nationale curricula.

Kapitlet fokuserer primært på grundskoleområdet, hvor retten til undervisning er stærkest. Men de udfordringer, der knytter sig til grundskoleområdet, gør sig dog i vid udstrækning også gældende i forhold til ungdomsuddannelser, videregående uddannelser, voksenundervisning mv. Samtidig kan der i forhold til ungdoms- og videregående uddannelser være nogle økonomiske aspekter, der kan skabe udfordringer for studerende med handicap. Derudover kan peges på udfordringer i forbindelse med inklusion på privatskoleområdet. Eksempelvis i forbindelse med inklusion af børn med funktionsnedsættelser på privatskoler, idet privatskoler ikke er forpligtet til at optage alle elever.

For så vidt angår indarbejdelse af undervisning i menneskerettigheder i nationale curricula, kan der også peges på en række andre områder, hvor der er en svag eller fraværende gennemførelse af undervisning i menneskerettigheder. Dette gælder både andre dele af den formelle uddannelsessektor og den uformelle uddannelsessektor. Eksempelvis i forbindelse med gennemførelse af efteruddannelse af kommunalt ansatte med tilsynspligt over for private bosteder eller gennemførelse af undervisning i menneskerettigheder på social- og sundhedsskolerne.

Der henvises også til kapitlerne om etnicitet, køn samt handicap, som alle behandler spørgsmål i tilknytning til uddannelse.

2 DEN INTERNATIONALE RAMME

2.1 FLERE KONVENTIONER SIKRER BESKYTTELSE

I artikel 26 i FN's Verdenserklæring om Menneskerettighederne fra 1948 fastsættes det, at enhver har ret til undervisning. Det fastsættes også, at undervisningen skal være gratis og obligatorisk, i det mindste på de grundlæggende niveauer, og at forældre har ret til at vælge den form for undervisning, som deres børn skal have.

En række konventioner regulerer også retten til uddannelse. FN's konvention om økonomiske, sociale og kulturelle rettigheder (ØSKR) fastsætter retten til gratis grundskoleundervisning samt ret til undervisning på mellemtrin og højere undervisning på grundlag af evner.¹ I konventionen står der endvidere, at uddannelse skal have til formål at udvikle respekt for menneskerettighederne og gøre det muligt for alle at gøre en nyttig indsats i samfundet. Ud over at uddannelse er en ret i sig selv, fremgår det, at uddannelse samtidig er et middel til at realisere andre menneskerettigheder.² Indholdet i undervisningen skal tage sigte på den menneskelige personligheds fulde udvikling og på at styrke respekten for menneskerettigheder og grundlæggende friheder. Undervisningen skal fremme forståelse, tolerance og venskab mellem alle nationer og racemæssige og religiøse grupper.³

FN's konvention om barnets rettigheder (Børnekonventionen) beskytter barnets ret til uddannelse.⁴ Derudover opstiller Børnekonventionen en række mål for barnets uddannelse, herunder at uddannelse skal have til hensigt at udvikle barnets muligheder i relation til personlighed, evner og psykiske og fysiske formåen og at udvikle respekt for blandt andet menneskerettigheder.⁵ Det indebærer for eksempel, at minoritetsbørn skal have mulighed for at tale deres eget sprog og til at udøve deres egen sprog og kultur. Det kan for eksempel indebære, at lærere gives viden om sproglig og kulturel mangfoldighed og gøres i stand til at anvende denne viden i praksis. Børnekonventionen forpligter endvidere Danmark til at udbrede kendskabet til principperne og bestemmelserne i konventionen blandt både børn og voksne.⁶

FN's Børnekomité har udgivet en generel kommentar om Børnekonventionens artikel 29 vedrørende barnets ret til uddannelse. Kommentaren lægger vægt på, at de menneskeretlige værdier skal gennemstrømme skolehverdagen og undervisningen.⁷

Danmark har tilsluttet sig en række internationale og regionale konventioner og EU-direktiver af relevans for blandt andet uddannelsesområdet, og som vedrører ikke-diskrimination og retten til lige muligheder. Af FN-konventioner drejer det sig for eksempel om UNESCO's konvention mod forskelsbehandling inden for undervisning, FN's konvention om afskaffelse af alle former for racediskrimination (Racediskriminationskonventionen), FN's konvention om bekæmpelse af alle former for diskrimination mod kvinder (Kvindekonventionen) samt FN's konvention om rettigheder for personer med handicap (Handicapkonventionen).

Racediskriminationskonventionen fremhæver medlemsstaters pligt til at gennemføre øjeblikkelige og effektive foranstaltninger, i særdeleshed inden for undervisning, uddannelse, kultur og oplysning, med henblik på at bekæmpe fordomme, der fører til racediskrimination, at fremme forståelse, fordragelighed og venskabelige forhold mellem nationer og racegrupper eller etniske grupper samt at udbrede de formål og principper, der er indeholdt i FN-pagten, Verdenserklæringen om Menneskerettighederne, FN's erklæring om afskaffelse af enhver form for racediskrimination og Racediskriminationskonventionen.⁸

Af Kvindekonventionen fremgår det, at staterne er forpligtede til at sikre lige betingelser for vejledning om højere faglig uddannelse. Staterne er også forpligtede til at sikre lige betingelser for adgang til at studere ved og tage eksaminer fra undervisningsinstitutioner af enhver art. Denne ligestilling skal sikres i børnehaven, i grundskolen, på tekniske, faglige og højere tekniske uddannelsesanstalter så vel som under alle former for erhvervsuddannelse.⁹

Det fremgår endvidere af ØSKR, at konventionens rettigheder, herunder retten til uddannelse, skal gennemføres uden forskelsbehandling af nogen art i henseende til race, hudfarve, køn, sprog, religion, politisk eller anden anskuelse, national eller social herkomst, formueforhold, fødsel eller anden stilling.¹⁰

Handicapkonventionens artikel 5 og 24 understreger retten til inkluderende uddannelse for personer med handicap samt retten til ligebehandling.

Den Europæiske Menneskerettighedskonventions (EMRK) 1. tillægsprotokol, artikel 2, fastsætter, at ingen må nægtes retten til uddannelse. Retten til uddannelse er dog ikke en absolut rettighed og kan således underkastes

begrænsninger. Samtidig kan andre bestemmelser have betydning for uddannelsesområdet, som for eksempel artikel 8 om retten til respekt for privatlivet og artikel 14 om forbud mod diskrimination i forhold til konventionens rettigheder.

Artikel 14 i EU's Charter for Grundlæggende Rettigheder (EU-chartret) fastsætter ligeledes, at enhver har ret til uddannelse samt til adgang til erhvervsuddannelse og efter- og videreuddannelse. Herudover tilføjer EU-chartret, at forældre har ret til at sikre sig, at deres børn undervises i overensstemmelse med deres egen religiøse, filosofiske og pædagogiske overbevisning, samt at dette skal respekteres i nationale love.

EU-retten fokuserer således både på retten til uddannelse og på adgangen til uddannelse uden diskrimination. Den mest detaljerede beskyttelse mod diskrimination inden for EU-retten vedrører race eller etnisk oprindelse og køn. EU har således vedtaget et direktiv om ligebehandling af alle uanset race og etnisk oprindelse, som i Danmark er gennemført ved lov om etnisk ligebehandling.¹¹ Derudover har EU vedtaget et direktiv om ligebehandling af mænd og kvinder i forbindelse med adgang til og levering af varer og tjenesteydelser, som i Danmark er gennemført ved lov om ligestilling af kvinder og mænd.¹²

De to direktiver vedrører en lang række samfundsforhold, herunder uddannelse. Begge direktiver forbyder både direkte og indirekte diskrimination, instruktion og chikane. Direkte diskrimination er ringere behandling af en person på grund af vedkommendes køn eller etniske oprindelse i forhold til, hvordan en anden person bliver, er blevet eller ville blive behandlet i en tilsvarende situation. Ved indirekte diskrimination forstås en tilsyneladende neutral bestemmelse, betingelse eller praksis, der vil stille personer af et bestemt køn eller en bestemt race eller etnisk oprindelse særligt ufordelagtigt i forhold til andre personer. Der er imidlertid ikke tale om indirekte diskrimination, hvis den pågældende bestemmelse, betingelse eller praksis er objektivt begrundet i et legitimt mål, og midlerne til at opfylde målet er hensigtsmæssige og nødvendige.

Direktiverne giver således medlemsstaterne mulighed for at vedtage specifikke foranstaltninger, som i sig selv udgør forskelsbehandling, men som har til formål at forebygge eller opveje ulemper knyttet til køn eller race eller etnisk oprindelse og at sikre fuld ligebehandling, herunder i relation til adgang til uddannelse.

Chikanebestemmelserne i både EU-direktiv om etnisk ligebehandling og EU-direktiv om ligebehandling på kønsområdet er særlig relevante i en skolesammenhæng, da mobning i grove tilfælde kan anses som chikane. Chikane

forekommer, når en person opfører sig på en måde, der krænker en anden persons værdighed og skaber et truende, nedværdigende eller ubehageligt klima for den pågældende.¹³ Det vil sige, at både de kommunale folkeskoler og professionshøjskolerne gennem EU-lovgivning er forpligtigede til at arbejde med at fremme ligebehandling på baggrund af køn og etnicitet og race.

Der er ligeledes fra international side fremkommet en række erklæringer, programmer og andre dokumenter, der præciserer formål og indhold i forhold til undervisning i menneskerettigheder. Disse har ikke bindende karakter, men er anbefalinger til stater og uddyber retten til uddannelse i de menneskeretlige konventioner.

Der henvises også til kapitlet om introduktion til menneskeretten.

3 DEN NATIONALE RAMME

3.1 FOLKESKOLELOVEN

Folkeskoleloven udgør den retlige ramme om den uddannelse, det enkelte barn har ret til at modtage i Danmark.¹⁴ Hvad enten der er tale om undervisning i friskoler, private eller offentlige grundskoler eller i eget hjem, er undervisningen underlagt folkeskolelovens bestemmelser, idet undervisningen skal stå mål med den undervisning, der almindeligvis tilbydes i landets kommunale skoler.¹⁵

Siden 1814 har der været undervisningspligt i Danmark. I dag betyder det, at der er 10 års undervisningspligt for alle børn. Langt størsteparten af alle undervisningspligtige børn går i folkeskole, mens den resterende del er forpligtede til at modtage undervisning, der svarer hertil, for eksempel i frie grund- og efterskoler eller den kommunale ungdomsskole. Undervisningspligten anses også som en uomtvistelig ret. Ifølge dansk lovgivning har alle børn ret til fri undervisning i folkeskolen.¹⁶

Kommunalbestyrelserne har en tilsynsforpligtelse over for børn og unge i kommunen.¹⁷ Hvis et barn mistrives eller har særlige behov, er det ligeledes kommunens pligt at sørge for på et så tidligt tidspunkt som muligt at undersøge, om barnet har særlige behov for støtte.¹⁸ Kommunalbestyrelsen kan endvidere iværksætte særlige foranstaltninger i forhold til et barn, der har ulovligt skolefravær eller i øvrigt ikke opfylder undervisningspligten.¹⁹

Det fremgår af folkeskolelovens formålsparagraf, at folkeskolen skal forberede eleverne til deltagelse, medansvar, rettigheder og pligter i et samfund med frihed og folkestyre. Skolens virke skal derfor være præget af åndsfrihed, ligeværd og demokrati.²⁰ I formålsparagraffen for de private og frie skoler fremgår det eksplicit af formålsparagraffen, at skolen har til formål at undervise i menneskerettigheder, herunder ligestilling mellem kønnene.²¹

I folkeskolelovens følgetekster – også kaldet Fælles Mål – refereres der på nuværende tidspunkt kun til ”menneskerettigheder” i forbindelse med faget historie for 7- .-9. klassesetrin, idet verdenserklæringen om menneskerettighederne er ét punkt ud af mange i den nye historiekanon.

Vejledningen til, hvordan dette punkt skal udfoldes, er relativt upræcist. I de vejledninger, der foreskriver, hvordan lærerne kan undervise, så eleverne når trin- og slutmål, nævnes ”menneskerettigheder” derudover i dansk en enkelt gang, i engelsk to gange, i samfundsfag en gang samt i fransk to gange. I disse sammenhænge er terminologien om menneskerettigheder i de enkelte fag uden klare mål for, hvilke færdigheder eleverne skal tilegne sig i relation hertil.

I samfundsfag er der bindende mål om undervisning i grundlovssikrede rettigheder, og navnlig ytringsfrihed, religionsfrihed og retssikkerhed, samt de rettigheder og pligter, borgeren har i et demokratisk samfund og efter grundloven. Eleverne skal kunne give eksempler på, hvordan forskellige former for magt har indflydelse på beslutningsprocesser lokalt, nationalt og globalt. I historie skal eleverne evne at tage stilling til, hvilke rettigheder og pligter forskellige demokratiformer giver den enkelte samt have viden om kvinders valgret.

”EU”, ”FN” og ”global” indgår i tekstsammenhænge, der åbner for, at lærerne kan vælge at inddrage menneskerettigheder i et bredere perspektiv. Der er således mulighed for, at der også kan undervises i de økonomiske, sociale og kulturelle rettigheder i samspillet mellem det nationale beskyttelsessystem på den ene side og det overnationale eller de mellemstatslige menneskerettighedssystemer på den anden. Selvom der på ingen måde ligger en forpligtigelse herpå. I historie vejledes lærerne til at undervise i de sociale og økonomiske rettigheder og det internationale samfund i relation til FN’s verdenserklæring om menneskerettigheder. Både historie og samfundsfag er fag, der undervises på 8. og 9. klasses trin. Introduktionen, som der lægges op til i Fælles Mål, er sporadisk, ligesom den afsatte tid til at inddrage menneskerettighederne i undervisningen er yderst begrænset.²²

Undervisning i menneskerettigheder er således ikke indarbejdet som selvstændigt tema eller i folkeskolens trin- og slutmål og ej heller som en del af det dannelsesideal og de kompetencer, folkeskolelovens formålsparagraf foreskriver for det enkelte barns dannelse. Det er således i høj grad op til den enkelte lærer, om undervisning i børns rettigheder og menneskerettigheder integreres i undervisningen, samt hvorvidt lærernes undervisning sker i overensstemmelse med de principper, der ligger til grund for undervisning i menneskerettigheder.

3.2 UNGDOMSUDDANNELSER

Efter folkeskolens 9. eller 10. klasse har eleverne mulighed for at søge om optagelse på en ungdomsuddannelse. Ungdomsuddannelserne er gymnasiale uddannelser og erhvervsuddannelser. Der er knyttet forskellige adgangskrav til

de gymnasiale uddannelser, herunder afslutning af folkeskolens obligatoriske afgangsprøver og at være erklæret uddannelsesparat af skolen eller Ungdommens Uddannelsesvejledning. Først efter at have opfyldt disse adgangskrav har eleven ret til en gymnasial uddannelse.²³

For at blive optaget på en erhvervsuddannelse skal eleven have opfyldt undervisningspligten efter folkeskoleloven. Adgang i umiddelbar forlængelse af 9. eller 10. klasse forudsætter dog, at eleven har de faglige, personlige og sociale forudsætninger, der er nødvendige for at gennemføre en erhvervsuddannelse.²⁴

Unge med udviklingshæmning eller særlige behov, der ikke kan gennemføre en anden ungdomsuddannelse, har mulighed for ungdomsuddannelse for unge med særlige behov (STU). Formålet med ungdomsuddannelsen er at opnå personlige, sociale og faglige kompetencer til en så selvstændig og aktiv deltagelse i voksenlivet som muligt og eventuelt til videre uddannelse og beskæftigelse. Det er kommunalbestyrelsen, der efter indstilling fra Ungdommens Uddannelsesvejledning træffer afgørelse om, hvorvidt den unge er berettiget til en STU.²⁵

Når den unge fylder 18 år og er under uddannelse på en godkendt ungdomsuddannelse, er han eller hun berettiget til at modtage SU. Unge, der er under uddannelse på en STU, er ikke berettiget til SU, men kan få kontanthjælp. Der er i juni 2013 vedtaget en lovændring, der medfører, at kommunen skal se bort fra formueforhold for unge, der deltager i STU-uddannelsen, og at kommunen ved udbetalingen af uddannelses- eller kontanthjælp skal se bort fra formue fra forsikring mod visse kritiske sygdomme på op til 150.000 kr.²⁶

3.3 VIDEREGÅENDE UDDANNELSER

Adgangskrav og indhold i videregående uddannelser reguleres i en række forskellige love. Der findes endvidere en lov om specialpædagogisk støtte ved videregående uddannelser, der skal sikre, at studerende med fysisk eller psykisk funktionsnedsættelse, der er optaget på en videregående uddannelse, uanset funktionsnedsættelsen kan gennemføre uddannelsen i lighed med andre studerende.²⁷ Endvidere følger det af lov om ligebehandling af mænd og kvinder, lov om etnisk ligebehandling og lov om forbud mod forskelsbehandling på arbejdsmarkedet, at diskrimination på grund af blandt andet køn, etnicitet og handicap er forbudt på videregående uddannelser.

4 HER KAN MENNESKERETTIGHEDERNES STYRKES I DANMARK

4.1 INKLUSION

Danmark har en målsætning om at skabe en mere inkluderende folkeskole. Dette betyder blandt andet, at Danmark i højere grad ønsker at inkludere børn med handicap i den almindelige undervisning frem for at henvise børn med handicap til specialklasser eller specialskoler.

4.1.1 DEN MENNESKERETLIGE BESKYTTELSE

Handicapkonventionen fastslår, at deltagerstaterne skal sikre et inkluderende uddannelsessystem.²⁸ Konventionen definerer ikke, hvad et inkluderende uddannelsessystem er, men forklarer, at det inkluderende uddannelsessystem tager sigte på: "(a) at opnå menneskets fulde personlige udvikling og erkendelse af dets værdighed og selvværd samt styrke respekten for menneskerettigheder, grundlæggende frihedsrettigheder og den menneskelige mangfoldighed, (b) at personer med handicap udvikler deres personlighed, evner og kreativitet såvel som deres psykiske og fysiske formåen fuldt ud, (c) at gøre det muligt for personer med handicap effektivt at deltage i et frit samfund".²⁹ Samtidig indebærer et inkluderende uddannelsessystem ifølge Handicapkonventionen, at de almindelige strukturer i uddannelsessystemet, som gælder for alle studerende, skal være inkluderende over for personer med handicap.³⁰

Det følger af blandt andet Handicapkonventionen, at en inkluderende uddannelse har to særtræk, som begge skal være til stede, før man kan tale om en inkluderende uddannelse. For det første skal uddannelsen sikre den enkeltes fulde faglige og personlige udvikling, og for det andet forudsættes det, at børn skal lære sammen for bedst muligt at styrke respekten for menneskerettigheder og mangfoldighed. Man kan således ikke tale om et inkluderende skolesystem, blot fordi børn med handicap går på almindelige skoler, hvis de ikke får en uddannelse, som møder deres behov. På samme måde kan man heller ikke tale om et inkluderende uddannelsessystem, hvis børn med handicap er segregeret i skoler for børn med handicap imod deres vilje, selvom deres individuelle faglige behov måtte blive mødt i disse skoler.

Målet om at skabe inkluderende skoler og om at gå væk fra segregering af børn med handicap i særlige skoler skal ifølge Handicapkonventionen ske i videst mulig udstrækning inden for den ressourceramme, der er til rådighed, med henblik på den fremadskridende fulde virkeliggørelse af målet.³¹ Med andre ord afhænger arbejdet med inklusion af Danmarks ressourcer.

Ifølge Handicapkonventionen er Danmark desuden forpligtet til generelt at forbyde diskrimination på grund af handicap.³² Der skal således være en retlig beskyttelse mod diskrimination på grund af handicap på alle områder, herunder også i forhold til uddannelse. Ikke-diskrimination er et generelt princip for Handicapkonventionen, og deltagerstaterne er forpligtede til at træffe alle passende foranstaltninger, herunder lovgivning, til at ændre eller afskaffe eksisterende love, regler, sædvaner og praksis, som indebærer diskrimination af personer med handicap.³³ Et forbud mod diskrimination vil også kunne fremhæve pligten til at yde tilpasning i rimeligt omfang.

Sammenfattende kræver Handicapkonventionen således som noget nyt, at staterne gradvist gør skoler og uddannelsessystemer mere inkluderende over for børn og studerende med handicap. Skolerne skal så vidt muligt sikre, at børn med handicap får en uddannelse, som fagligt er på niveau med den uddannelse, som andre børn får. Endvidere skal skolerne og undervisningen indrettes sådan, at børn med og uden handicap kan lære sammen for at fremme skabelsen af et samfund, som bygger på respekt for den menneskelige mangfoldighed.

4.1.2 DANSKE FORHOLD

Danmark har en målsætning om at skabe en mere inkluderende folkeskole. Det fremgår blandt andet af Danmarks første beretning til FN's Handicapkomité, af den tidligere regerings folkeskoleudspil "Faglighed og frihed" fra december 2010 og senest af en ændring af folkeskoleloven.³⁴

Regeringens og KL's aftaler for kommunernes økonomi for både 2011, 2012 og 2013 indeholder målsætninger om at fremme inklusion i den almindelige skole.³⁵ Målsætningen er, at færre elever skal henvises til specialklasser og specialskoler, således at 97 procent af alle elever i folkeskolen skal inkluderes i den almindelige undervisning i 2020.

I Danmark er udgangspunktet, at et barn går i den lokale folkeskole. Det fremgår således af folkeskoleloven, at et barn optages i skolen i det distrikt, hvor barnet bor eller opholder sig.³⁶ Hvis en elev har behov for specialpædagogisk bistand, skal dette også som udgangspunkt gives på elevens lokale skole. Skolen er forpligtet til først at anvende undervisningsdifferentiering og holddannelse inden for rammerne af den ordinære undervisning.³⁷ Hvis det herefter vurderes, at

dette ikke er tilstrækkeligt for en elev med særlige behov, skal der tilbydes specialpædagogisk bistand. Der findes imidlertid ikke nationale standarder for, hvornår børn henvises til specialklasser eller specialskoler, idet det antages at være et kommunalt anliggende at bestemme, hvor inkluderende de almindelige skoler skal være. Dette resulterer blandt andet i, at der er en stor variation i henvisningsfrekvensen i de enkelte kommuner, formentlig blandt andet fordi der er forskel på, hvor gode skolerne er til at arbejde med inklusion. Selvom regeringen har en intention om at fremme inklusion i folkeskolen, overlader lovgivningen det fortsat i vidt omfang til kommunerne at bestemme, i hvor høj grad de vil anvende specialklasser og specialskoler frem for at skabe en inkluderende skole.

Det er vanskeligt at give et præcist billede af, hvor langt Danmark er nået med inklusion af børn med handicap, samt hvordan der arbejdes med inklusion. Men det kan fastslås, at målet om at skabe en inkluderende folkeskole endnu ikke nået. Dette anerkendes i Danmarks første beretning til FN's Handikapkomité.³⁸ Børn med handicap – særligt drenge med anden etnisk baggrund end dansk og et handicap – bliver således i et vist omfang segregeret i specialklasser og specialskoler og får en ringere uddannelse end børn uden handicap. En undersøgelse fra 2010 peger på, at omkring 6 procent af alle børn i folkeskolen undervises i segregerede former, såsom specialskoler.³⁹ En undersøgelse lavet af Capacent i 2009 viser, at børn med handicap har ringere sandsynlighed for at tage folkeskolens afgangsprøve end børn uden handicap.⁴⁰ Hertil kommer, at en undersøgelse fra Anvendt KommunalForskning (AKF) viser, at børn fra specialklasser og specialskoler har svært ved at gennemføre en videregående uddannelse eller få fodfæste på arbejdsmarkedet efter folkeskolen, blandt andet på grund af manglende læsefærdigheder.⁴¹ Samtidig viser tal fra SFI – Det Nationale Forskningscenter for Velfærd, at uddannelsesfrekvensen på de videregående uddannelser blandt personer med handicap i gennemsnit er 3,4 procent lavere end for personer uden handicap.⁴²

For at sikre at børn med handicap modtager den støtte, de har ret til, og som kan være en forudsætning for, at barnet kan gå i en inkluderende skole, er det vigtigt, at der er mulighed for at kunne klage. I denne sammenhæng vil det være over kommunale afgørelser. Der er mulighed for at klage over specialundervisning i de tilfælde, hvor eleven modtager specialundervisning i en specialklasse, i en specialskole eller i den almindelige folkeskole i mere end 9 timer om ugen. Her kan man klage til Klagenævnet for Vidtgående Specialundervisning. Modtager en elev mindre end 9 timers støtte om ugen, findes der ingen uafhængige klagemuligheder, hvilket svækker sikkerheden for, at børn får den rette tilpasning og støtte.

Derudover er det vigtigt at sikre rimelig tilpasning i uddannelsessystemet, således at studerende med handicap bliver kompenseret for deres handicap og derved ligestilles med studerende uden handicap. Det indebærer blandt andet mulighed for ekstra SU-klip som følge af en længere studietid på grund af et handicap.

Endelig gælder forbuddet mod diskrimination på grund af handicap udelukkende i forhold til erhvervsuddannelser.⁴³ Det gælder således ikke i forhold til grundskolen. Det følger heller ikke af dansk lovgivning, at manglende tilpasning i rimeligt omfang for de særlige behov, som måtte følge af et handicap på uddannelsesområdet, kan udgøre diskrimination på grund af handicap.

4.1.3 ANBEFALINGER

Institut for Menneskerettigheder anbefaler – med henblik på at bringe dansk ret i overensstemmelse med menneskeretten – at Danmark:

- sikrer at ligebehandlingslovgivningen beskytter mod diskrimination på grund af handicap på uddannelsesområdet.

Institut for Menneskerettigheder anbefaler – med henblik på at fremme den enkeltes menneskerettigheder – at Danmark:

- fremmer inklusion i hele uddannelsessystemet
- fortsat fremmer inklusion i folkeskolen og overvejer at ændre folkeskoleloven, så målsætningen om inklusion klart fremgår af loven
- sikrer adgang til uafhængige afgørelser om, hvorvidt et barn modtager den tilpasning og støtte, som barnet har behov for, selvom barnet har behov for mindre end 9 timers ekstra støtte om ugen
- sikrer, at ligebehandlingsloven beskytter mod diskrimination på grund af handicap på uddannelsesområdet
- sikrer, at studerende med handicap får adgang til SU i en længere periode, hvis de har behov for ekstra studietid på grund af deres handicap.

4.2 TILGÆNGELIGHED

En afgørende forudsætning for at muliggøre retten til uddannelse er, at uddannelsesinstitutioner er tilgængelige for alle børn og voksne. Hvis dette ikke er tilfældet, kan det for nogle elever være umuligt at modtage den uddannelse, de har ret til. Tilgængelighed indebærer blandt andet fysisk tilgængelighed i form

af ramper for kørestolsbrugere, god akustik og teleslynge for hørehæmmede og markering af glasdøre, så personer med synshandicap kan orientere sig.

4.2.1 DEN MENNESKERETLIGE BESKYTTELSE

Handicapkonventionen fastslår, at Danmark har pligt til at fremme adgangen for personer med handicap til skoler, fysiske omgivelser, transportmuligheder, information, kommunikation og øvrige faciliteter, som er tilgængelige for offentligheden, herunder selvsagt også uddannelsesinstitutioner generelt.⁴⁴ Tilgængelighed er et grundlæggende princip i konventionen, som skal sikre, at samfundet indrettes, så personer med handicap kan deltage på lige vilkår med alle andre.

Det er væsentligt at være opmærksom på, at tilgængelighed ikke alene omfatter fysisk tilgængelighed, men også tilgængelighed til for eksempel information og teknologi.

Tilgængelighed til samfundet hænger tæt sammen med Handicapkonventionens beskrivelse af begrebet handicap som resultatet af mødet mellem funktionsnedsættelse og barrierer i samfundet. Handicapkonventionen forpligter staterne til at sørge for, at samfundets infrastruktur inkluderer personer med handicap.⁴⁵

Begrebet tilgængelighed kan ses i sammenhæng med begrebet universelt design. Universelt design er design, som kan anvendes af alle og ikke blot af personer med handicap. Derimod er tilgængelighed hovedsageligt rettet mod personer med handicap. Universelt design nævnes i Handicapkonventionen, hvor begrebet beskrives, og staterne forpligtes til at fremme udviklingen af universelt design.⁴⁶

Hertil kommer, jf. afsnit 4.1 ovenfor om inklusion, at Handicapkonventionen indebærer, at der skal indføres et generelt forbud mod diskrimination på grund af handicap. Et diskriminationsforbud vil sikre tilgængelighed til offentlige steder, herunder uddannelsesinstitutioner. En måde at imødegå diskrimination er ved at yde tilpasning i rimeligt omfang.⁴⁷ Adgang til tilpasning i rimeligt omfang vil ofte være en forudsætning for, at personer med handicap kan nyde menneskerettigheder på lige vilkår med andre. Et eksempel på tilpasning på uddannelsesområdet kunne være, at en elev får mere strukturerede og bundne opgaver, hvis barnet har ADHD.

4.2.2 DANSKE FORHOLD

I byggelovgivningen i Danmark er der fastsat krav til tilgængeligheden til byggeri.⁴⁸ Byggelovgivningen stiller hovedsageligt krav til nybyggeri og ombygninger og ikke til eksisterende bygninger. Men mange folkeskoler har til huse i ældre bygninger, som således ikke er underlagt de nødvendige krav med

hensyn til tilgængelighed. En undersøgelse fra Center for Ligebehandling af Handicappede af tilgængeligheden til folkeskoler har for eksempel vist, at langt fra alle folkeskoler er tilgængelige.⁴⁹ Det er problematisk for de skolebørn, som burde kunne gå i skolen, men det er også problematisk i forhold til forældre med handicap, som dermed ikke kan komme til eksempelvis forældremøder.

I relation til retten til uddannelse er tilgængelighed til information, herunder adgangen til undervisningsmateriale, helt afgørende. Det indebærer blandt andet, at elever, som er blinde, skal kunne få undervisningsmaterialet i formater, som kan oplæses af en skærmlæser, og at elever, som er ordblinde, skal have adgang og færdigheder til at anvende hjælpemidler såsom it-rygsække.

Der findes i dag ikke en samlet identifikation af niveauet for tilgængelighed til de danske uddannelsesinstitutioner, ligesom der heller ikke findes en handlingsplan for, hvordan tilgængeligheden forbedres. Dette på trods af at det er dokumenteret, at elever med handicap af ikke-kognitiv karakter klarer sig dårligere end andre elever i folkeskolen.⁵⁰

4.2.3 ANBEFALINGER

Institut for Menneskerettigheder anbefaler – med henblik på at bringe dansk ret i overensstemmelse med menneskeretten – at Danmark:

- sikrer, at dansk ligebehandlingslovgivning beskytter mod utilstrækkelig tilgængelighed til uddannelsesinstitutioner for personer med handicap.

Institut for Menneskerettigheder anbefaler – med henblik på at fremme den enkeltes menneskerettigheder – at Danmark:

- fremmer tilgængelighed til uddannelsesinstitutioner fra grundskoler til videregående uddannelser
- vedtager en handlingsplan med målsætninger for, hvordan danske uddannelsesinstitutioner gøres mere tilgængelige.

4.3 UNDERVISNING I MENNESKERETTIGHEDER I FOLKESKOLEN OG PÅ LÆRERUDDANNELSEN

Indarbejdelse af undervisning i menneskerettigheder i curricula for folkeskolen og læreruddannelsen er en forudsætning for, at alle børn og unge i Danmark kender og har kompetencer til at kunne handle ud fra deres rettigheder og pligter.

4.3.1 DEN MENNESKERETLIGE BESKYTTELSE

FN's Generalforsamling vedtog den 19. december 2011 FN's erklæring om menneskerettighedsuddannelse og træning. Erklæringen bekræfter behovet for adgang til menneskerettighedsuddannelse og stater forpligtelse under international ret til at respektere, beskytte og opfylde menneskerettighederne samt til at sikre, at uddannelse styrker respekten for menneskerettigheder og grundlæggende frihedsrettigheder. Erklæringen fremhæver grundskoleuddannelse som central for implementering af menneskerettighedsuddannelse.⁵¹

Siden Verdenskonferencen i Wien i 1993 har FN og Europarådet introduceret en række dokumenter og programmer, der specifikt sætter fokus på at styrke undervisning i menneskerettigheder på nationalt niveau. Disse handler blandt andet om at afklare pædagogisk og didaktisk, hvad undervisning i menneskerettigheder er.

FN's erklæring om uddannelse og undervisning i menneskerettigheder fremhæver blandt andet, at undervisning i menneskerettigheder skal styrke konkrete færdigheder, viden og refleksioner over holdninger og værdier, således at personer bemyndiges til at bidrage til opbygning og fremme af en universel menneskerettighedskultur.⁵²

Erklæringen definerer undervisning i menneskerettigheder både som undervisning om menneskerettigheder, uddannelse til fremme af menneskerettigheder og endelig som undervisning gennem menneskerettigheder. Det første indebærer viden og forståelse for menneskerettighedsnormer og principper og for de mekanismer, der skal beskytte menneskerettighederne. Det andet indebærer udvikling af færdigheder og kompetencer til at nyde og udøve egne rettigheder og til at respektere og opretholde andres rettigheder. Det tredje indebærer læringsforløb, der i deres tilrettelæggelse og gennemførelse respekterer både elevs og lærers rettigheder, hvilket er en forudsætning for et inkluderende læringsmiljø.

I forlængelse heraf anbefaler FN's erklæring om uddannelse og undervisning i menneskerettigheder, at medlemsstaterne tager skridt til at styrke undervisning i menneskerettigheder, inklusive vedtagelse af lovgivning og administrative foranstaltninger og praksisser. Det fremgår desuden, at gennemførelse og evaluering heraf skal ske i tæt samråd med relevante aktører fra blandt andet den private sektor, civilsamfundet og nationale menneskerettighedsinstitutioner. Erklæringen anbefaler endvidere, at stater fremmer og anerkender, at nationale menneskerettighedsinstitutioner kan spille en vigtig rolle som for eksempel koordinerende i forhold til at fremme undervisning i menneskerettigheder

nationalt. Endvidere skal stater sikre fyldestgørende grund-, efter-, og videreuddannelse af lærere og andre undervisere, også i privatskoler, der agerer på vegne af staten.

Europarådets charter vedrørende demokratisk medborgerskab og undervisning i menneskerettigheder fra 2010 opfordrer endvidere medlemsstaterne til at indarbejde undervisning i menneskerettigheder i grundskolens curriculum. Desuden anbefaler chartret, at skolens ledelsesform afspejler og fremmer menneskerettighedsværdier og aktiv deltagelse af elever, lærere og forældre.⁵³

FN's Børnekomité anbefalede i 2011 Danmark at styrke børns kendskab til Børnekonventionen i skolerne, herunder ved at udvikle systematiske og løbende uddannelsesprogrammer om menneskerettigheder og børns rettigheder for alle personer, der arbejder for og med børn. Børnekomitéen anbefaler også, at Danmark indfører undervisning i Børnekonventionen som et specifikt emne i det nationale curriculum.⁵⁴

I forhold til lige muligheder og forbuddet mod diskrimination har FN's Børnekomité anbefalet, at Danmark forstærker indsatsen for at fremme værdier og opførelse, som er fri for diskrimination under enhver form, herunder på grund af køn, etnisk oprindelse, immigrationsstatus, handicap, seksuel orientering eller andet. Danmark anbefales også at forstærke sin indsats for at sikre passende uddannelse af lærere til at varetage undervisning af børn med handicap ved blandt andet at sikre, at kvaliteten af undervisningen svarer til det, andre børn modtager. Desuden bør børn med handicap integreres i grundskoler. Komitéen har desuden udtrykt bekymring over, at børn med handicap opnår udpræget ringere uddannelsesresultater end andre børn i Danmark.⁵⁵

Børnekomitéen anbefaler endvidere, at Danmark fortsætter sin indsats mod mobning og chikane i skolen, blandt andet gennem monitorering af skoleplaner. Baggrunden for denne anbefaling er mangel på klarhed i loven med hensyn til at sikre, at skolerne udfærdiger en handlingsplan på området. I relation til modersmålsundervisning for de tosprogede elever, der ikke modtager kommunalt organiseret modersmålsundervisning, anbefaler komitéen, at Danmark genindfører modersmålsundervisning på grundskoleniveau.

Europarådets Komité mod Racisme og Intolerance (ECRI) anbefalede i 2012, at Danmark sikrer lige ret til uddannelse til alle sproglige minoritets elever uanset oprindelsesland og sikrer, at lærere uddannes til at undervise i et skolesystem, hvor der er elever med flerkulturelle baggrunde.⁵⁶

På linje med anbefalingerne fra FN's Børnekomité anbefalede FN's Racediskriminationskomité i 2010 Danmark at tilbyde en ensartet national uddannelsespolitik. Blandt andet ved at udvide tilbuddet om statsstøttet modersmålsundervisning til at dække børn fra alle etniske grupper på lige fod med børn fra EU/EØS, Færøerne og Grønland.⁵⁷

4.3.2 DANSKE FORHOLD

Der er en række undersøgelser og forskning, der relaterer sig til elevers, læreres og skolelederes opfattelser af menneskerettigheder i grundskolen og læreruddannelsen i Danmark. Den viden, som er af særlig relevans for undervisning i folkeskolen og læreruddannelsen, vedrører dels undersøgelser af elevernes viden og holdninger.⁵⁸ Dels er der undersøgelser af, hvordan tolerance og diskrimination italesættes af lærere eller skoleledere og uddannelsespolitisk ansvarlige.⁵⁹ Endelig er der forskning, der undersøger betydningen af etnicitet, minoritetssprog, kulturel og religiøs mangfoldighed i skolens rammer og på forskellige niveauer i skolens praksis.⁶⁰

En af de undersøgelser, der har fokuseret på elevers viden og holdninger, er udarbejdet af Amnesty International i 2009.⁶¹ Ifølge denne undersøgelse kender kun halvdelen af eleverne i 8.-10. klasse til FN's verdenserklæring om menneskerettigheder. En anden undersøgelse foretaget af UNICEF viser, at mindre end hvert tiende barn i Danmark har et godt kendskab til indholdet i Børnekonventionen.⁶²

Undersøgelser, der fokuserer på fordomme og diskrimination i skolen, peger blandt andet på, at der ikke blandt de ansatte i skolevæsenet synes at være et legitimt sprog for at tale om diskrimination.⁶³ Endelig fremgår det af et studie fra Statens Institut for Folkesundhed fra 2010 om sundhed og trivsel i skolen, at børn med etnisk minoritetsbaggrund i langt mindre grad end børn med etnisk dansk baggrund føler sig selvsikre og trygge i skolen. Mens en ud af ti børn med etnisk dansk baggrund sjældent føler sig trygge i skolen, er det mellem 18-25 procent af elever med etnisk minoritetsbaggrund, der føler sig utrygge.⁶⁴

Forskning og undersøgelser, der beskæftiger sig med mangfoldighed i elevgrundlaget, giver ligeledes adgang til viden, der kan have relevans for undervisning i menneskerettigheder og ikke mindst for sikring af et diskriminationsfrit læringsmiljø og lige muligheder i skolen. Det drejer sig om forskning og undersøgelser, der vedrører køn, seksuel orientering, etnicitet, religion og minoritetssprog i skolen. Sådant forskning og sådanne undersøgelser har blandt andet afdækket, hvordan normer i såvel skoleloven som i de forskellige praksisniveauer i skolen kan have ekskluderende konsekvenser for elever med minoritetsbaggrund.⁶⁵

I efteråret 2012 og foråret 2013 undersøgte Institut for Menneskerettigheder status for undervisning i menneskerettigheder i folkeskolen og læreruddannelsen. Undersøgelsen viser blandt andet, at hvis folkeskolens formål om rettigheder, pligter og ligeværd skal udfoldes i hele skoleforløbet i den danske folkeskole, kræver det mere konkrete mål i de enkelte fag, fra indskoling og frem til udskoling. Lærerne, der indgår i udredningen, fortæller, at menneskerettigheder og ligeværd "gennemstrømmer" hele skolesystemet, men når de skal formulere krav til egen og elevens viden og færdigheder vedrørende menneskerettigheder, kommer de ofte til kort. Også selvom de forbinder undervisning i menneskerettigheder med folkeskolelovens formålsparagraf. Undersøgelsen viser også, at det er relativt vilkårligt, hvorvidt og hvordan der undervises i menneskerettigheder i folkeskolen. Knap to tredjedele af de 445 lærere, der har besvaret et spørgeskema i forbindelse med undersøgelsen, har inden for det seneste år forberedt undervisning, der har berørt menneskerettigheder.

Fokusgruppeinterviewene viser, at de fleste lærere har inddraget menneskerettigheder i undervisningen, men oftest uden at referere til "menneskerettigheder" eller "rettigheder" og/eller de mekanismer, der overvåger, at et land overholder menneskerettighederne. 87 procent af lærerne oplyser, at det slet ikke eller i mindre grad er deres læreruddannelse, der har motiveret dem til at undervise i menneskerettigheder. I fokusgrupperne fortæller lærerne, at de mangler viden om, hvordan undervisning i menneskerettigheder kan gribes an pædagogisk, så undervisningen passer til elever på forskellige klassetrin.

Fokusgruppeinterviews med undervisere på læreruddannelsen viser, at menneskerettigheder ofte er en slags indforstået og fælles værdisæt, som kan bringes i spil og bidrage til at få de lærerstuderende til at reflektere over den dannelse, der ifølge folkeskoleloven er formålet med folkeskolen.

Det viser sig dog, at flere undervisere på læreruddannelsen vurderer, at der er nogle grupper af studerende, for hvem menneskerettighederne ikke nødvendigvis accepteres som en ramme for forhandling i skolen, samfundet og verden i øvrigt. Læreruddannerne mener generelt, at deres ledelser ikke prioriterer at forholde sig til mangfoldigheden i det eksisterende studentergrundlag. Fokusgruppeinterviewene viser også, at det officielle curriculum for læreruddannelsen kun giver mulighed for en sporadisk og hovedsageligt idéhistorisk introduktion til menneskerettigheder og ofte i sammenhænge, hvor "menneskerettigheder" eller "rettigheder" ikke nødvendigvis nævnes.

Overvejelser om, hvordan undervisning i menneskerettigheder kan tilrettelægges, har lav prioritet i rammerne for den nye læreruddannelse. Det betyder, at det i vid udstrækning dels er op til professionshøjskolerne at styrke undervisning i menneskerettigheder i lokale studieordninger og prioriteringer, dels er op til de studerende selv at afprøve undervisning i menneskerettigheder i forbindelse med praktik og opgaver.

Det fremgår af regeringsgrundlaget fra oktober 2011, at det er en målsætning for Danmark at styrke kendskabet til børns rettigheder og derved følge op på anbefalingerne fra FN's Børnekomité.

4.3.3 ANBEFALINGER

Institut for Menneskerettigheder anbefaler – med henblik på at fremme den enkeltes menneskerettigheder og imødekomme internationale anbefalinger – at Danmark:

- udarbejder en national handlingsplan for undervisning i menneskerettigheder og i fremtidige afrapporteringer til blandt andet FN's Børnekomité giver status for undervisning i menneskerettigheder i uddannelsessektoren
- tilføjer "menneskerettigheder" i folkeskolens formålsparagraf
- styrker lærernes og skoleledernes grunduddannelse i menneskerettigheder og skriver det ind i de lokale studieordning på professionshøjskolerne.

Institut for Menneskerettigheder anbefaler – med henblik på at styrke vidensgrundlaget – at Danmark:

- kortlægger omfanget og kvaliteten af undervisning i menneskerettigheder i uddannelsessektoren i forlængelse af FN's erklæring om undervisning.

SLUTNOTER

¹ Jf. ØSKR artikel 13.

² Jf. ØSKR artikel 6.

³ Jf. Committee on Economic, Social and Cultural Rights, "General Comment no. 13 on the right to education", 1999 og Committee on Economic, Social and Cultural Rights, "General Comment no. 11 on plans of action for primary education", 1998. Tilgængelige på: www2.ohchr.org/english/bodies/cescr/comments.htm.

⁴ Jf. Børnekonventionens artikel 28.

⁵ Jf. Børnekonventionens artikel 29.

⁶ Jf. Børnekonventionens artikel 29, 30 og 42.

⁷ Committee on The Rights of the Child, "General Comment no. 1 on the aims of education", 2001. Tilgængelig på: www2.ohchr.org/english/bodies/crc/comments.htm.

⁸ Jf. Racediskriminationskonventionen artikel 7.

⁹ Jf. Kvindekonventionens artikel 10.

¹⁰ Jf. ØSKR artikel 2, stk.1.

¹¹ Jf. Rådets direktiv 2000/43/EF af 29. juni 2000 om gennemførelse af princippet om ligebehandling af alle uanset race eller etnisk oprindelse. Se også bekendtgørelse af lov nr. 438 af 16. maj 2012 om etnisk ligebehandling.

¹² Jf. Rådets direktiv 2004/113/EF af 13. december 2004 om gennemførelse af princippet om ligebehandling af mænd og kvinder i forbindelse med adgang til og levering af varer og tjenesteydelser. Se også bekendtgørelse af lov nr. 1095 af 19. september 2007 om ligestilling af kvinder og mænd (Ligestillingsloven).

¹³ Jf. Rådets direktiv 2000/43/EF af 29. juni 2000 om gennemførelse af princippet om ligebehandling af alle uanset race eller etnisk oprindelse og Rådets direktiv 2004/113/EF af 13. december 2004 om gennemførelse af princippet om ligebehandling af mænd og kvinder i forbindelse med adgang til og levering af varer og tjenesteydelser.

¹⁴ Bekendtgørelse af lov nr. 521 af 27. maj 2013 om folkeskolen (folkeskoleloven).

¹⁵ Se folkeskolelovens § 40.

¹⁶ Jf. grundlovens § 76.

¹⁷ Se bekendtgørelse af lov nr. 1093 af 5. september 2013 om social service (serviceloven), § 146.

¹⁸ Jf. servicelovens kapitel 11. Se endvidere Stine Jørgensen, "Børns ret til en grundlæggende uddannelse" fra Stine Jørgensen og Jens Kristiansen, "Socialretlige udviklinger og udfordringer", 1. udgave, Jurist- og Økonomiforbundets Forlag, 2008.

¹⁹ Jf. servicelovens kapitel 11. Se endvidere Stine Jørgensen, "Børns ret til en grundlæggende uddannelse" fra Stine Jørgensen og Jens Kristiansen, "Socialretlige udviklinger og udfordringer", 1. udgave, Jurist- og Økonomiforbundets Forlag, 2008.

²⁰ Jf. folkeskolelovens § 1, stk. 3.

²¹ Bekendtgørelse af lov nr. 166 af 25. februar 2013 om friskoler og private grundskoler m.v.

²² Jf. Cecilia Decara og Lene Timm "Menneskerettigheder på skoleskemaet – en udrødning", 2013, Institut for Menneskerettigheder.

²³ Jf. bekendtgørelse af lov nr. 1076 af 4. september 2013 om uddannelsen til studentereksamen (stx) (gymnasieloven), bekendtgørelse af lov nr. 1075 af 4. september 2013 om uddannelsen til højere forberedelseksamen (hf-loven) samt bekendtgørelse af lov nr. 1074 af 4. september 2013 om uddannelserne til højere handelseksamen (hhx) og højere teknisk eksamen (htx).

²⁴ Jf. bekendtgørelse af lov nr. 439 af 29. april 2013 om erhvervsuddannelser (erhvervsuddannelsesloven), § 5.

²⁵ Jf. bekendtgørelse af lov nr. 1031 af 23. august 2013 om ungdomsuddannelse for unge med særlige behov (STU-loven).

²⁶ Lov nr. 894 af 4. juli 2013 om ændring af lov om aktiv socialpolitik, SU-loven, lov om børnetilskud og forskudsvis udbetaling af børnebidrag og forskellige andre love (Reform af kontanthjælpssystemet, uddannelseshjælp for unge, aktivitetstillæg, gensidig forsørgelsespligt mellem samlevende, ændrede rådighedskrav og sanktioner m.v.).

²⁷ Jf. bekendtgørelse af lov nr. 539 af 28. maj 2013 om specialpædagogisk støtte ved videregående uddannelser (SPS-loven), § 1.

²⁸ Jf. Handicapkonventionens artikel 24.

²⁹ Jf. Handicapkonventionens artikel 24, stk. 1.

³⁰ Jf. Handicapkonventionens artikel 24.

³¹ Jf. Handicapkonventionens artikel 4, stk. 2.

³² Jf. Handicapkonventionens artikel 5.

³³ Jf. Handicapkonventionens artikel 3 og 4.

³⁴ Regeringen, "Faglighed og frihed – Regeringens udspil til en bedre folkeskole", 2010. Se også KL, Undervisningsministeriet og Finansministeriet, "Specialundervisning i folkeskolen. Veje til bedre organisering og styring", 2010; lov nr. 379 af 28. april 2012 om ændring af lov om folkeskolen, lov om friskoler og private grundskoler m.v. og lov om folkehøjskoler, efterskoler, husholdningsskoler og håndarbejdsskoler (frie kostskoler) (Inklusion af elever med særlige behov i den almindelige undervisning og tilpasning af klagereglerne til en mere inkluderende folkeskole m.v.).

³⁵ Regeringen og Kommunernes Landsforening, "Aftale om kommunernes økonomi for 2011", 12. juni 2010. Regeringen og Kommunernes Landsforening, "Aftale om kommunernes økonomi for 2012", 4. juni 2011. Regeringen og Kommunernes Landsforening, "Aftale om kommunernes økonomi 2013", 10. juni 2012.

³⁶ Folkeskolelovens § 36, stk. 2.

³⁷ Jf. § 1, stk. 1, i bekendtgørelse nr. 885 af 7. juli 2010 om folkeskolens specialundervisning og anden specialpædagogisk bistand.

³⁸ UN Convention on the Rights of Persons with Disabilities, Denmark's first report to the UN Committee on the Rights of Persons with Disabilities on measures taken with a view to implementing the UN Convention of 13 December 2006 on the Rights of Persons with Disabilities. Tilgængelig på: www.ohchr.org/Documents/HRBodies/CRPD/Future/CRPD.C.DNK.1_en.doc.

- ³⁹ Kommunernes Landsforening, Undervisningsministeriet og Finansministeriet, "Specialundervisning i folkeskolen. Veje til bedre organisering og styring", 2010.
- ⁴⁰ Capacent, "Uddannelsesresultater og -mønstre for børn og unge med handicap", 2009.
- ⁴¹ Anvendt Kommunal Forskning, "Specialundervisningens effekt – elevernes uddannelsesforløb efter folkeskolen", 2009.
- ⁴² SFI – Det Nationale Forskningscenter for Velfærd, "Handicap og beskæftigelse – udviklingen mellem 2002 og 2012", 2013.
- ⁴³ Jf. Rådets direktiv 2000/78/EF af 27. november 2000 om generelle rammebestemmelser om ligebehandling med hensyn til beskæftigelse og erhverv.
- ⁴⁴ Jf. Handicapkonventionens artikel 9.
- ⁴⁵ Jf. Handicapkonventionens artikel 9.
- ⁴⁶ Jf. Handicapkonventionens artikel 2 og 4. Læs eventuelt mere om tilgængelighed og universelt design i Camilla Ryhl, "[Tilgængelighed – udfordringer, begreber og strategier](#)", Statens Byggeforskningsinstitut, 2009.
- ⁴⁷ Jf. Handicapkonventionens artikel 2.
- ⁴⁸ Jf. Bekendtgørelse af lov nr. 1185 af 14. oktober 2010, byggeloven.
- ⁴⁹ Center for Ligebehandling af Handicappede: "[Tilgængelighed til folkeskoler](#)", 2003.
- ⁵⁰ Undervisningsministeriet, "Uddannelsesresultater og -mønstre for børn og unge med handicap", november 2009.
- ⁵¹ UN Human Rights Council, "Resolution A/HRC/RES/13/15 on the United Nations declaration on human rights education and training", 19. december 2011.
- ⁵² UN Human Rights Council, "Resolution A/HRC/RES/13/15 on the United Nations declaration on human rights education and training", 19. december 2011.
- ⁵³ Council of Europe (2010) Charter on Education for Democratic Citizenship and Human Rights Education, CM/Rec 7, 2010.
- ⁵⁴ UN Committee on the Rights of the Child, "Concluding Observations of the Committee on the Rights of the Child: Denmark", 4. February 2011, CRC/C/DNK/CO/4.
- ⁵⁵ UN Committee on the Rights of the Child, "Concluding Observations of the Committee on the Rights of the Child: Denmark", 4 February 2011, CRC/C/DNK/CO/4.
- ⁵⁶ UN Committee on the Rights of the Child, "Concluding Observations of the Committee on the Rights of the Child: Denmark", 4 February 2011, CRC/C/DNK/CO/4.
- ⁵⁷ UN Committee on the Elimination of Racial Discrimination, "Concluding observations of the Committee on the Elimination of Racial Discrimination, Denmark", 27 August 2010, CERD/C/DNK/CO/18-19.
- ⁵⁸ Se for eksempel Unicef Danmark, "Fællesnordisk undersøgelse om børns ret til deltagelse 2009-2010", 2010; Public Opinion for Amnesty International Danmark, "Danske skoleelever mangler viden om menneskerettigheder", 2009; H. Nordahl Jensen og B.E. Holstein, "Sundhed og trivsel blandt indvandrere, efterkommere og etniske danskere", 2010, Statens Institut for Folkesundhed, København; Bruun og Lieberkind, 2012, ICCS 2009, De danske elever, Institut for Uddannelse og Pædagogik (DPU), Aarhus Universitet.

⁵⁹ Se for eksempel Tolerance, (2010), hvor Det Nationale Forskningscenter for velfærd (SFI) deltager som dansk partner fra 2010-2013 Tilgængelig på:

www.ces.uc.pt/projectos/tolerance/pages/en/about-tolerance/what-is-toleranceabout.php.

⁶⁰ Se for eksempel B. Kristjánsdóttir, "Evas skjulte børn. Diskurser om tosprogede elever i det danske nationale curriculum", Institut for Læring og Pædagogik (DPU), Aarhus Universitet 2006; T. Gitz-Johansen, "Den multikulturelle skole – integration og sortering", Roskilde Universitetsforlag 2006; L. Gilliam, "De umulige børn og det ordentlige menneske: identitet, ballade og muslimske fællesskaber blandt etniske minoritetsbørn", Århus Universitetsforlag 2009; D. Staunæs, "Køn, etnicitet og skoleliv", Frederiksberg 2004; C. Haas, A. Holmen, C. Horst og B.

Kristjánsdóttir, "Ret til dansk. Uddannelse, sprog og kulturarv", Århus Universitetsforlag 2011; S. Hvid Thingstrup, "Multikulturel lærerfaglighed som refleksionspraksis", Roskilde Universitetsforlag 2012; T. Canger, "Mellem minoritet og majoritet – et ikke-sted. Om minoriserede unges biografiske fortællinger om uddannelse, normalitet og andethed", ph.d.-afhandling, Forskerskolen i Livslang Læring, Roskilde Universitet 2008.

⁶¹ Public Opinion for Amnesty International Danmark, "Danske skoleelever mangler viden om menneskerettigheder", 2009.

⁶² Se "Fællesnordisk undersøgelse om børns ret til deltagelse 2009-2010", UNICEF Danmark.

⁶³ Se for eksempel B. Kristjánsdóttir, "Evas skjulte børn. Diskurser om tosprogede elever i det danske nationale curriculum", Institut for Læring og Pædagogik (DPU), Aarhus Universitet 2006; T. Gitz-Johansen, "Den multikulturelle skole – integration og sortering", Roskilde Universitetsforlag 2006; L. Gilliam, "De umulige børn og det ordentlige menneske: identitet, ballade og muslimske fællesskaber blandt etniske minoritetsbørn", Århus Universitetsforlag 2009; D. Staunæs, "Køn, etnicitet og skoleliv", Frederiksberg 2004; C. Haas, A. Holmen, C. Horst og B.

Kristjánsdóttir, "Ret til dansk. Uddannelse, sprog og kulturarv", Århus Universitetsforlag 2011; S. Hvid Thingstrup, "Multikulturel lærerfaglighed som refleksionspraksis", Roskilde Universitetsforlag 2012; T. Canger, "Mellem minoritet og majoritet – et ikke-sted. Om minoriserede unges biografiske fortællinger om uddannelse, normalitet og andethed", ph.d.-afhandling, Forskerskolen i Livslang Læring, Roskilde Universitet 2008.

⁶⁴ H. Nordahl Jensen, B.E. Holstein, "Sundhed og trivsel blandt indvandrere, efterkommere og etniske danskere", Statens Institut for Folkesundhed, København 2010.

⁶⁵ Se for eksempel GLEN m.fl., "Supporting LG BT Lives", 2009; Fundamental Rights Agency, "Report on Discrimination on Grounds of Sexual Orientation and Gender Identity in 27 EU Member States", 2008.

**INSTITUT FOR
MENNESKE
RETTIGHEDER**

